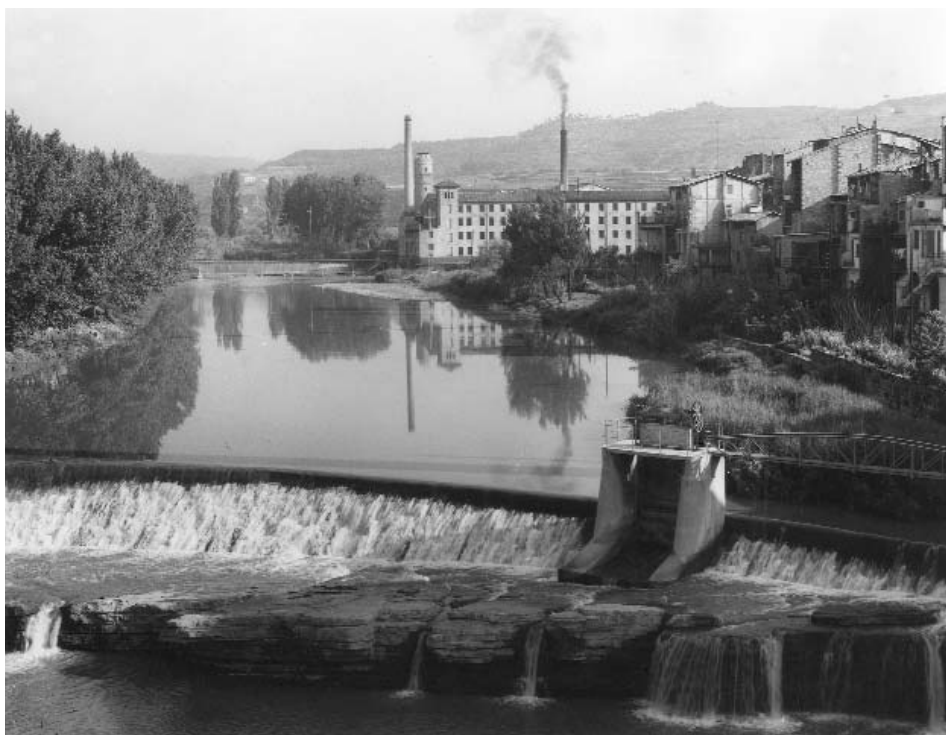

Quan teixir es va convertir en alternativa. El creixement de les fàbriques de telers manuals a mitjan segle XIX

Llorenç Ferrer i Alòs¹

No podem entendre la industrialització com un procés lineal en el que l'aparició d'unes màquines que mecanitzen els processos de producció porten a l'aparició de la fàbrica de riu. El procés està ple de molts canvis, avenços i retrocessos, i reorganitzacions tant del treball com de l'espai productiu. A finals del segle XVIII es van produir un seguit d'innovacions tècniques en el camp del tèxtil que van portar a profunds canvis en l'organització de la producció i del treball; però no va ser un únic canvi, sinó que al llarg del segle XIX –i aquest procés dura encara avui– les innovacions constants canviaren diverses vegades, per la qual cosa treballadors i fabricants es van veure en la necessitat d'adaptar-se a les noves circumstàncies. En aquest article volem centrar l'atenció en el que va passar a mitjan segle XIX, quan per un període curt de temps, les fàbriques de teixits manuals es van convertir en alternativa.

Vista de Sallent, autor desconegut. ACBG. Col·lecció d'imatges de l'Arxiu Comarcal del Bages

Filar i teixir a les cases²

En el segle XVIII, Manresa es dedicava a la producció de mocadors i menuderies de seda a gran escala que exportava a tota la península i cap a Amèrica, mentre la resta de la comarca s'especialitzava en la producció de teixits de llana. Les estadístiques asse-

nyalen que a mitjans segle XVIII hi havia entre 170 i 190 telers dedicats a teixits de llana, sense comptar Mojà que era un dels pobles productors més importants de la zona. Aquests telers produïen teixits estrets de baixa qualitat (baietes, cordellats i estamenyes). El fil necessari per fer anar aquests telers era filat per les dones dels pobles

i voltants, de tal manera que els ingressos que provenien del filar es convertien en un complement molt important per les economies pageses³.

Si es volia fer créixer la producció posant en marxa nous telers, calia buscar més dones filant que s'havien d'anar a buscar cada vegada més lluny amb les dificultats que això compor-

Quadre 1. Distribució de les fàbriques de filats i teixits segons les dades de 1842 al Bages i el Berguedà

Fàbriques del Partit Judicial de Berga el 1842			
Partit Judicial de Berga	Filatura	Teixits	Filatura i teixits
Alpens	5		
Avià			9
Bagà			7
Berga			160
Borredà			4
Cardona	3	4	32
Casserres de Berguedà			18
Castell de l'Areny			12
Castellar del Riu	1		
Cercs i Blancafort		2	12
La Coromina			4
Gironella			5
Maçaners			3
Monrtclar de Berguedà	1		3
Nou de Bergueda			4
Olvan			4
Pobla de Lillet			18
Prats de Illuçanès			38
Sant Llorenç de Morunys	2	4	33
Vallcebre			2
Vilada		1	27
	13	10	395

Partit Judicial de Manresa	Filatura	Teixits	Filatura i teixits
Artes		12	
Avinyó	2	1	3
Balsareny	18	5	5
Cabrianes			1
Calders			1
Castellgalí	1		
Manresa	32	11	2
Moià	6		4
Navarcles	4	3	4
Sallent	5	1	3
Sant Feliu Sasserra	1	6	
Sant Fruitos de Bages	7		
Santpedor	24	4	18
Viladecavals de Calders	1		
	101	43	73

Font: Guia de Forasteros en Barcelona, 1842

tava pel control de la qualitat del fil filat. La filatura esdevenia a la pràctica un coll d'ampolla pel creixement de la indústria tèxtil i, per això, a tot Europa hi havia interès en crear enginyes que permetessin incrementar la productivitat de la filatura. Tothom intentava

inventar màquines i, quan van aparèixer, es van escampar, copiar i millorar a totes les àrees tèxtils. Les que van triomfar són les que van aparèixer a Anglaterra a la segona meitat del segle XVIII (la jenny, la mule-jenny i la water-frame).

Així doncs, filar i teixir a les cases i un parell que organitzava aquesta xarxa de producció i distribució de teixits de llana, era el model habitual.

L'arribada del cotó a la Catalunya Central: bergadanes i telers

En el segle XVIII es van posar de moda les indianes, teixits de cotó estampats inspirats en les teles índies. Així sorgiren a Barcelona les fàbriques d'indianes que estampaven peces en cru de cotó. El cotó filat venia de Malta en un primer moment, però ben aviat, els productors de teixits de cotó de Barcelona van intentar que el cotó es filés aquí i es van aprofitar les xarxes filadores de llana. Al mateix temps, en alguns indrets com a Berga, a Igualada o a Vic, els teixidors provaren de teixir cotó, de tal manera que en molts llocs, a finals de segle, el tissatge i filat de cotó coexistien amb la llana⁴.

El 1770 es patentava la jenny, una màquina de filar que permetia que una persona filés vuit fils a la vegada. Era però una màquina manual que movia la mateixa filadora. La màquina, que aviat va ésser perfeccionada, es va estendre molt ràpidament per totes les àrees tèxtils. A Catalunya va arribar el 1785, els ferrers i fusters locals en feren còpies i fins i tot la perfeccionaren⁵. De fet, la bergadana –que filava 120 fusos a la vegada– era una jenny perfeccionada.

Si fins aleshores s'havia filat i teixit a la pròpia casa, ara apareixia una nova forma d'organitzar la producció: als baixos d'una casa s'hi instal·laven les bergadanes i els telers i els treballadors s'hi havien de traslladar. Eren màquines que no necessitaven energia hidràulica o a vapor, eren manuals i es podien instal·lar a qualsevol poble ja que no necessitaven cap curs fluvial important. L'únic procés que es va mecanitzar va ser el cardat de cotó. Les cardes eren mogudes per energia hidràulica però no es necessitava una potència massa gran (la riera de Metge a Berga o el riu Llobregat a Sallent eren aprofitats per cardar cotó).

L'increment de productivitat en la filatura va deixar moltes dones sense

Quadre 2. Bergadanes i telers per establiment en diversos partits judicials el 1841

	Establiments filatura	Bergadanes	Mitjana	Establiments tissatge	Telers	Mitjana
Berga	428	1581	3,7	406	2037	5,0
Igualada	413	2871	7,0	316	1771	5,6
Manresa	227	934	4,1	158	922	5,8
Vic	136	880	6,5	181	1310	7,2

Font: MADOZ, P., *Diccionario Geográfico Estadístico histórico de España y sus posesiones en Ultramar* Madrid 1845-1850, pp. 456.485.

Quadre 3. Treballadors en els partits judicials de predomini de la bergadana

Filatura							
	Homes	%	Dones	%	Nens	%	Total
Berga	44	1,3	1652	48,9	1685	49,8	3381
Igualada	264	3,2	4908	59,8	3039	37,0	8211
Manresa	142	5,0	1609	56,5	1097	38,5	2848
Vic	15	0,9	1093	64,6	583	34,5	1691
Total	465	2,9	9262	57,4	6404	39,7	16131
Tissatge							
	Homes		Dones		Nens		
Berga	1859	66,9	592	21,3	329	11,8	2.780
Igualada	1719	60,4	764	26,8	365	12,8	2.848
Manresa	1011	67,4	294	19,6	195	13,0	1.500
Vic	1294	61,2	508	24,0	314	14,8	2.116
	5883	63,6	2158	23,3	1.203	13,0	9.244

Font: MADOZ, P. cit.

feina, però les noves màquines de filar i els telers que es van multiplicar, van ésser l'alternativa. I n'hi havia a tot arreu. L'alcalde major de Berga deia el 1786:

*“Claramente se deja comprender el fomento que ha tenido en esta villa el algodón, con lo cual se ha contenido con utilidad (...) diferentes jóvenes (...) y también a las mujeres y niñas que aplicadas en las hilanzas y limpieza del algodón, logran el sustento (...) si bien es verdad que las fábricas de lana y cáñamo han padecido algun deterioro a causa de que sus operarios logran mayor jornal en aquel y no han de pagar cosa alguna por cofradía, ni otro impuesto”.*⁶

Aquest model de fàbrica tèxtil es va estendre pel Berguedà, Anoia i en me-

nor mesura pel Bages i Osona. El partit judicial d'Igualada concentrava el 36% de les bergadanes instal·lades a Catalunya, Berga el 19,8%, Manresa, l'11,7% i Vic, l'11%. En total aquests quatre partits judicials concentraven el 78,5% del total.

Com eren aquestes fàbriques? En el quadre 2 podem veure que un establiment característic podia tenir entre 4 i 7 bergadanes i entre 5 i 7 telers manuals. Al partit judicial de Berga, gairebé totes les fàbriques filaven i teixien (94,5%), però al Bages podem veure que només el 33,6% filaven i teixien, mentre que la majoria (46,5%) només filaven. Bona part dels pobles que havien tingut activitat llanera, ara s'havien adaptat a la nova fibra que era el cotó. Algunes descripcions d'aques-

Marca de fàbrica d'Esteve Comas i companyia, de Castellgalí, segle XVIII. ACBG. Col·lecció de marques de fàbrica

tes fàbriques les trobem a Sallent. L'any 1813, Maurici Comas, fabricant de cotó tenia 9 màquines de filar, onze torns, quatre telers i una màquina de cardar. Bernat Escaiola posseïa el 1825 vuit màquines de filar (tres de cent fusos i les altres senzilles), sis telers amb els seus torns, una premsa. El 1839, Anton Soldevila, fabricant de cotó, tenia tretze màquines de filar de cent vint fusos amb els seus torns, dotze telers i una premsa.

En el quadre 3 mostrem les persones que treballaven en aquestes fàbriques. Podem observar com a la filatura la mà d'obra era majoritàriament femenina i infantil i els homes pràcticament eren inexistents; en canvi en el tissatge, els homes eren majoritaris (fixem-nos que coincideixen amb el nombre de telers) i les dones i nens jugaven un paper secundari de suport. Així doncs, moltes dones que havien deixat de filar a casa van trobar ocupació en aquestes fàbriques que es van multiplicar en el primer terç del segle XIX.

El model de filatura de les contínues i de les mules

Si en aquests partits judicials (i alguns altres en menor escala) predominava la bergadana com a màquina de filar, en altres zones predominaven altres màquines. A la costa, sobretot a

Barcelona i a Mataró es va implantar la mule-jenny de fusta poc evolucionada, que havia mecanitzat una part del moviment del filat, mentre l'altra era encara manual. Aquestes comarques concentraven el 81,7% d'aquest tipus de màquina i les fàbriques solien ésser més grans que les de bergadanes. Aquestes comarques concentraven també la major part de telers manuals: Barcelona el 39,1% i Mataró el 12,2%. Produïen fils més fins i teixits més delicats que les empreses de l'àrea de la bergadana i hi havia moltes més fàbriques que es dedicaven al tissatge que no pas a la filatura, a diferència del que passava en l'altra àrea.

Ens quedaria una darrera àrea en la que predominava la contínua (una evolució de la primitiva waterframe). A Catalunya n'hi havia 289 –quantitat no molt gran– i la majoria –el 78,9%– estaven instal·lades a Manresa i pobles del voltant (Navarcles, Cardona, Súria i Castelltalló). Era una màquina que només podia ésser moguda per energia hidràulica i s'havia d'instal·lar en edificis construïts vora de cursos fluvials –torrent de Sant Ignasi, riu Llobregat i Cardener– per la qual cosa requeria un capital molt més elevat. Vol dir això, que la comarca de Bages apareixia dividida entre una àrea en la que predominaven establiments amb contínues i altres (especialment Sallent, Santpedor o Balsareny) en que predominava el model de la bergadana.

La crisi dels tres models de filar cap el 1830

Aquests tres models es complementaven però van entrar en crisi cap el 1830 en el moment que aquelles màquines de filar es van modernitzar.

Vista de Manresa del segle XVIII, gravat de Bernat Espinalt, publicada al llibre "El Atlante español", 1786

Les mules de fusta van incorporar totalment el ferro i, a més, va aparèixer la selfactina que mecanitzava els dos passos del procés de filat. Aquestes màquines més potents, més complexes tècnicament ja no es podien fer funcionar en els baixos de la casa manualment o amb força animal, necessitaven una font d'energia més potent que només es podia trobar en les màquines de vapor o les turbines que aprofitaven els salts d'aigua. Així va començar una segona modernització de la producció tèxtil que va provocar profunds canvis en el mapa productiu.

Curiosament una mateixa persona va provar les dues solucions que hi havia en aquesta etapa que començava. El 29 de març de 1830, Antoni Torres va arrendar una part de la seva fàbrica de Sallent i el tint a Josep Bonaplata, Vilaregut i Cia de Barcelona.

Aquesta societat va modernitzar el salt i va incorporar mules de ferro i telers mecànics moguts totalment per energia hidràulica. Era el naixement de la fàbrica de riu tal com la coneixerem més endavant. Les fàbriques que fins aleshores havien cardat cotó per alimentar les bergadanes començaren poc a poc un procés de modernització i es van transformar en fàbriques de riu. A Sallent (vegeu el quadre 4) es van modernitzar entre el 1830 i 1845 i les que van aparèixer a partir d'aleshores a la Catalunya Central ja estaven muntades amb la nova tecnologia.

La utilització de l'energia hidràulica modernitzava les fàbriques allà on hi havia cursos fluvials d'una certa importància, però no n'hi havia a tot arreu. A Barcelona i la costa es va introduir un altre model basat en la utilització de la màquina de vapor que necessitava, però, carbó anglès per poder funcionar. Fou també Joan Vilaregut qui va fer la segona provatura a Barcelona on no hi havia corrents fluvials suficients. El 1832 van inaugurar la fàbrica Bonaplata moguda a vapor i fou el punt de partida de la construcció de fàbriques mogudes a vapor especialment a la costa (Barcelona, Maresme, Garraf) que substituïen les velles mules de fusta⁷.

Les dues experimentacions porta-

Quadre 4. Any de canvi tecnològic de les fàbriques de Sallent

	Fundació	Modernització
Cal Ramon (Josep Esteve)	1815	1845
Viladomiu i Pedragosa	1815	1830
Juan Vilaregut	1816	1830
Juan Mas i Cia	1808	1839
Serra, Claret i Cia	1808	1839
Prat, Valls i Cia	1818?	1839
Font, Pons i Cia	1820	1845

Marca de fàbrica d'Ignasi Lluvià, de Manresa, segle XVIII. ACBG. Col·lecció de marques de fàbrica

Marca de fàbrica d'Ignasi Pons i Perera, de Manresa, segles XVIII-XIX. ACBG. Col·lecció de marques de fàbrica

ven a un nou model de fàbrica molt més gran, amb maquinària més moderna moguda tota per una font d'energia externa, gestionada de forma unitària per diversos socis que aportaven quantitats importants de capital, amb una producció més massiva que demanava generar els propis sistemes de comercialització.

Però el que ens interessa és assenyalar que les dues noves vies de producció tèxtil portaren als anteriors models que hem descrit, a una profunda crisi. L'increment de productivitat a la filatura i la millora en la producció de fils de tota mena va portar a la desaparició de la filatura manual de la bergadana i la quasi-manual de la mule. Aquelles petites fàbriques amb màquines de filar van perdre tot el seu sentit i van començar a tancar de forma successiva.

La reorganització de la geografia de la indústria tèxtil i l'expansió de les fàbriques de teixits a mà

Aquells pobles i ciutats que no tenien corrents fluvials d'una certa envergadura van veure com tancaven les petites fàbriques i els seus habitants –tant els fabricants com els treballadors– abocats a l'emigració. El cas més significatiu va ser la comarca de l'Anoia que, sense cap corrent fluvial important, va veure com la seva in-

dústria tèxtil anava tancant progressivament. Es cert que es va intentar construir una fàbrica moguda a vapor per pal·liar la situació, però els fabricants van emigrar cap a Barcelona (els Muntades, els Tous...) o cap a la zona de Manresa (els Borràs, els Vives, els Aguilera...) i segurament a d'altres indrets. Els treballadors també emigraven cap als llocs on hi havia feina relacionada amb el tèxtil. Els teixidors de llana de Moià emigraven cap a Terrassa i Sabadell on trobaven feina en la modernitzada indústria llanera; treballadors de Sallent els trobem treballant a les fàbriques de vapor de Vilanova i la Geltrú, igual que els de Santa

Coloma de Queralt que també van haver de tancar les bergadanes. Molts d'aquests fabricants, filadors i teixidors foren la mà d'obra ben entrenada de les noves fàbriques tèxtils i alguns d'ells hi ocuparen càrrecs de responsabilitat.

Però el que ens interessa és que l'increment de la productivitat en la filatura que va provocar aquesta nova modernització, va provocar una sobreproducció de fil que els nous telers mecànics no podien assumir perquè n'hi havia pocs, perquè la tecnologia no era del tot eficient i perquè hi havia tipus de roba que era millor teixir-la en telers manuals. Això és el que explica un fenomen molt poc conegut: les filatures de bergadanes van tancar però van ésser substituïdes per fàbriques de telers manuals. Durant uns quants anys aquesta va ser una alternativa, fins que els telers mecànics van deixar cada vegada menys espai als telers manuals.

Segons el quadre 5, entre 1841 i 1850 –anys en que es va accelerar el canvi– el número de telers manuals fins i tot va augmentar, però es produïen canvis molts substancials: el nombre d'establiments es va reduir més d'un 60% i, per tant, la quantitat de telers per establiment també es va més que doblar. Les fàbriques de teixir tenien entre 25 i 30 telers de mitjana. Aquest creixement del tissatge va durar fins el 1870 aproximadament i

Quadre 5. Telers manuals a Catalunya i als partits judicials de Berga, Manresa i Igualada el 1841 i el 1850

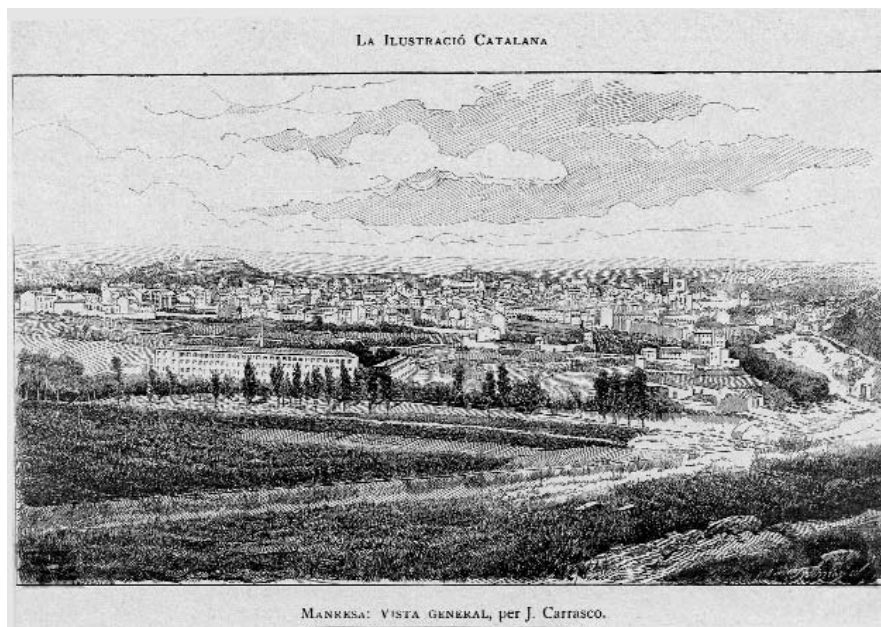
Any	Establiments	Senzills	Compostos	Jacquard	Dispersos	Total	Mitjana
1841	2514	18659	5805	946		25410	10,1
1850	1077	20905	4482	1287	5660	32334	24,8
1841							
Berga	406	2037	0	0	0	2037	5,0
Manresa	158	846	76			922	5,8
Igualada	316	1663	108			2087	6,6
1850							
Berga	165	2415	22			2437	14,8
Manresa	88	1213	42	31	45	1331	14,6
Igualada	57	1137	324	65	374	1900	26,8

Font: P. MADDOZ, cit. per 1841 i GRAELL, G., *Historia del Fomento del Trabajo Nacional*, Barcelona s.a., pp. 442.492.

no s'ha d'entendre com una activitat decadent (que feia la viu-viu a l'espera de l'arribada massiva dels telers mecànics), sinó com una oportunitat que va ésser amplemunt aprofitada.

A les comarques de la Catalunya interior el fenomen va ésser el mateix, va reduir-se el nombre d'establiments i es va incrementar el nombre de telers i la mida mitjana de les fàbriques, tot i que a Berga i a Manresa eren més petites però no a Igualada que estaven per sobre de la mitjana de Catalunya. Un altre fenomen a observar és que hi havia 5660 telers dispersos, restes segurament del treball a domicili que havia caracteritzat etapes anteriors i que ara teixien per les grans fàbriques que hem descrit. Tampoc era un indústria decadent, sinó complementària d'aquesta expansió dels telers manuals.

A la comarca del Bages, segons el quadre 6, els establiments van disminuir de forma significativa, però especialment els de filats, ja que el 1850, el 88,5% eren només de teixits. El nombre de telers havia augmentat i a cada establiment hi havia una mitjana de 15,4 telers manuals. Aquests telers manuals es concentraven majoritàriament a Cardona (34,1%, autèntic centre del tissatge cotoner de la comarca), a Sallent (19,1%), a Moià (12,8%) i a Santpedor (10,4%). Aquesta xarxa de fàbriques de tissatge es complementava amb les fàbriques de riu que ja tenien 602 telers mecànics.

Vista de Manresa de finals del segle XIX, gravat de J. Carrasco, publicada a la revista "La Il·lustració Catalana"

Sobre les fàbriques concretes en sabem molt poc i seria interessant saber d'on venien i, sobretot, a què es van dedicar aquests experts teixidors quan al final aquesta indústria manual va anar desapareixent. En coneixem algunes trajectòries. L'any 1842, per exemple, apareix a Artés la societat *Torres y Cia*. El 12 de juny de 1845, Joan Torres i Fargas i el seu fill Josep Torres Vilaseca d'Artés van formar una societat per gestionar una fàbrica de teixits. El capital era de 1648 lliures

una quantitat no molt elevada en comparació al que es necessitava per posar en marxa una fàbrica de riu. El 1861 la societat estava formada per tres germans Francesc, Josep i Joan i s'anomenava Torres Hnos. El 1866 es va intentar expandir comprant una part de la fàbrica amb filatura i telers mecànics coneguda com la Xibèria d'Artés per 22.000 duros, però no va sortir bé ja que el 1875 es van vendre aquesta participació. Dos germans ja vivien a Barcelona i un a Artés i sembla que l'experiència de la fàbrica va acabar aquí. Va arribar a tenir 77 telers manuals.

Una altra experiència més interessant és la de Josep Berenguer d'Artés que és un clar exemple de fabricant de teixits que acaba progressant fins a convertir a la família en membre de la burgesia catalana. El 1842 tenia telers a casa seva (no sabem quants) però a més feia treballar a 24 teixidors d'Artés i algun de fora que li venia les peces a Barcelona. Va anar creixent progressivament, però el que ens interessa és que l'any 1867 la xarxa productiva estava formada per una fàbrica a Artés en la que hi tenia 92 telers manuals, una altra a Calders amb 62 i una altra a Gràcia de la que desconecim els telers que hi tenia. Els telers manuals va-

Quadre 6. Establiments de teixits de cotó al Bages el 1850

	Total fàbriques	Fàbriques teixits	Telers manuals	Mitjana	%	Telers mecànics
Artés	10	10	88	8,8	4,4	
Avinyó	3	3	24	8	1,2	
Balsareny	7	6	49	8,2	2,5	
Monistrol de Calders	1	1	40	40	2	
Cardona	42	42	677	16,1	34,1	40
Manresa	5	5	154	30,8	7,8	187
Moià	10	10	255	25,5	12,8	
Monistrol de Montserrat					42	
Navarces	5	4	22	5,5	1,1	
Sallent	34	30	378	12,6	19,1	333
Sant Feliu Sasserra	8	8	87	10,9	4,4	
Santpedor	21	10	207	20,7	10,4	
	146	129	1981	15,4		602

Marca de fàbrica de Francesc Pons i companyia, de Manresa, segle XVIII. ACBG. Col·lecció de marques de fàbrica

ren ésser la base de la seva acumulació fins que el 1871, quan van veure que ja no podien continuar per aquí, va construir una fàbrica a Artés moguda a vapor i amb telers mecànics⁸.

A Santpedor, per exemple, hi havia el 1850 deu fàbriques de teixits i totes estaven en procés de canvi. L'any 1844, Joan Sebarroja i Valentí Viñas, fabricants de cotó de Santpedor van formar una societat per teixir cotó amb un capital inicial de 1500 lliures. El 20 de febrer de 1844, Rosa Canals Petit, vda d'Andreu Canals, pagès de Santpedor arrendava per vuit anys a Josep Otzet, fabricant de cotó: *"las quadras ahon se troban los telers, lo detrás del primer pis ahont se fará la cuina, saleta y dos quartos y toda la golfa don se compondrá la máquina de fer moll y los ordidors de la casa del Forret, los 22 talers de llansadora volant existents en dita quadra, 11 pintas bons ab sas puas..."*. El 24 d'agost de 1845 Josep Otzet la subarrendava a Francesc Soler i Vilaresau, fabricant de cotó amb els mateixos pactes i preu. L'any 1845 Joan Costa i Josep Guardiola, teixidors de cotó de Santpedor es comprometien a teixir per dos veïns de Manresa: *"20 telers de empeses fines de 6 pams i los 10 restants les empeses que creguin convenientes"*. I així podríem anar aportant descripcions d'altres pobles.

A aquesta xarxa d'empreses de tissatge manual que tenien una dimensió considerable, calia afegir aquells tei-

xidors que teixien a casa seva. Hem vist com en Josep Berenguer el hi donava feina. Josep Pons i Enrich, va créixer econòmicament fent servir també una d'aquestes xarxes: *"A más de interesar en la expresada sociedad hacia tejer piezas en Santpedor, Navarres, Artés y me parece que alguna otra, las que se mandaba a la casa de Barcelona la que regentaba su hermano Pons y Enrich con el que formaba sociedad y a más se dedicaba a la compraventa de seda en rama y a la venta de pañuelos y cintas de seda y algodón para lo cual tenía empleadas en Manresa más de trescientos trabajadores entre hombres y mujeres que trabajaban en sus respectivas casas y cuyos telares y demás máquinas y aparatos eran propios de los trabajadores"*⁹

Hem afirmat que el 1870 aquestes empreses de telers manuals van anar desapareixent. És cert, però també ho és que algunes produccions encara era millor produir-les en telers manuals. Santpedor, sense cap curs fluvial a la vora, és un bon exemple de la llarga vida dels telers manuals tal com es feia en una descripció de 1898: *"actualment hi ha a Santpedor uns nou fabricants que's dediquen a la fabricació de mocadors de cotó de tota classe y de tisanes, donant ocupació a uns 600-700 treballadors (...) a partir de 12 anys (...) Tots els fabricants de nos travila són fills de la mateixa; però alguns d'ells tenen magatzem a Barcelona y altres fàbriques dels mateixos articles en diferents poblacions de la montanya com Cardona, Berga, Borredá, Sant Feliu Sasserra, Perafita, etc. ahon troben la mà d'obra més barata; encara que'ls treballadors no'ls facen la feina ab tanta perfecció com els d'aquí (...) Aquesta industria de telers a má no pot competir ab els telers mecánicos i tem l'autor que pugui desaparéixer (...) "*¹⁰. Gairebé un poble sencer vivia d'aquesta activitat a finals del segle XIX.

El procés d'industrialització no va ser lineal sinó complex i canviant. Hem vist com el canvi tècnic que es va produir primer en la filatura i després en el tissatge va provocar canvis organitzatius en les maneres d'organitzar la producció. Entre aquests canvis des-

taca l'expansió del teixit manual a partir de 1840, precisament quan es pensava que el teler mecànic l'eliminaria. Ho va acabar fent, però durant molts anys molta gent es va continuar guanyant la vida amb el tissatge manual i per alguns, fins i tot, fou la base de la seva acumulació i es van convertir en importants fabricants tèxtils a Catalunya.

NOTES

1. Professor del Departament d'Història Contemporània de la Universitat de Barcelona; correu-e: llferrer@ub.edu. Web: <https://sites.google.com/site/llferreralos/>. Aquest article s'emmarca dins el projecte de recerca I+D+I: "La reconstrucció de la activitat econòmica en la Catalunya contemporània: trabajo, demografía y economías familiares (HAR2011-26951).
2. Bona part de la informació que trobareu en aquest article es recull en un dels meus darrers treballs FERRER ALOS, L., *Sociologia de la industrialització. De la seda al cotó a la Catalunya Central (segles XVIII-XIX)*, Fundació Noguera, Barcelona 2011. Les dades que s'aporten i que no estan referenciades es poden trobar en aquesta recerca.
3. Evidentment a la comarca hi havia molts més telers que es dedicaven a teixir seda, indians i també alguns de lli i de canem. Ens centrem amb la llana perquè fou en aquest àmbit no es va centrar un part dels canvis
4. OKUNO, Y., "Entre la llana i el cotó. Una nota sobre l'extensió de la indústria del cotó als pobles de Catalunya en darrer quart del segle XVIII", *Recerques*. 38 1999, 47-76.
5. THOMSON, J., "La introducció de les màquines jenny a Barcelona (1784-1789): les primeres etapes en la creació d'una tradició de construcció de maquinària", *Recerques*. 42 2001, 125-146.
6. OKUNO, cit. p. 53.
7. SOLA MONTSERRAT, R., *Joan Vilaregut i Alfabull. Industrial i progressista (Barcelona, 1800-1854)*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona 2001
8. FERRER ALOS, L., "Los beneficios de los tejidos. La empresa Berenguer y Cia de Artés, en la industrialización catalana", *Revista de Historia Industrial*. 39 XVIII,1 2009, 37-76.
9. FERRER ALOS, L., "Josep Pons i Enrich, industrial manresà i fundador de la colònia Pons de Puigreig", *Dovella*. 15 març 1985, 31-34.
- 10 VILA SALA, A., *Notícia històrica de la vila de Santpedor*, Manresa, 1898, pp. 197-199.

Llorenç Ferrer i Alòs
Universitat de Barcelona